

# اسلام محمودی

نقاری : درہنلی بر ہیات ، میلاتی بر دیہہ ۴ درہ .

پیل ۴ ضایہ ۴۹ ۴ صفر ۱۳۳۰ ۱۳۳۲ مدیری : حلیم ثابت  
۱۷ تشرین ثانی

جلد : ۵

قرآنہ کرم

سورۃ نساۃ ۲۶ نجی آیتدن ۶۸ نجی آیتہ قدر مفہوم شریفی

[ حاشیہ لی مفہوم قرآندن ]

مرحوم مناسقرلی رقت

تقریر و تقریر

قاموس فلسفہ . . . [ محترم رضا توفیق بک طرفندن یازیلان قاموس

فلسفہ نک تنقیدی ]

منصوری زادہ سعید

اسلام اجتماعی

دین و شریعت [ اتحاد و ترقی قونفرمسی ] ۷ نجی مقالہ

( طینندن )

کوک آب ضیا

نسخہ سی ۳۰ بارہ در

توزیع یری زمان کتب خانہ سیدر

نجم استقبال مضامینی

## اتحاد و ترقی قونفره سی

(کچن نسخه دن مابعد)

احکام دینیہ اساساً برادر ، فقط ، قوۃ مؤیدہ لک دنیوی و اخروی ناملزله ایکی نوعی بولونمسی بوا حکامی ضروری اوله رق ایکی نوعه آیرمشدور . قاضی دنیوی بر نظام و انتظامک تأسیسی و علی العموم اجتماعی احتیاجلرک تأمین و طیفه سیله مکلف اولدینی ایچون حیاتک هر درلو ایجاباتی نظر دقتہ آله مجبوردر . بوندن دولاییدرکه دیانۃ جائز اولمایان بر چوق ایشلری قاضی بالذات اجرایه و یا خود باشقعلری طرفدن اجراسی قبوله مضطر قالمشدر . مثلاً قاضی آلتی دیانۃ هیچ بر صورتله جائز اولمایان بر فعلدر ، چونکه نظر دیانته بوتون مسلمانلر قاردهش اولوب قاردهشک قارده شدهن قاضی آلتی هر ملک اخلاقه کوره معیوبدر . دیانۃ قطعاً جائز اولمایان بوفعلی قاضی ضرورات اجتماعیہک ایجاریله بالفعل اجرا ایتمکه مجبور قالمش ، یعنی ایتامک تقویدی ریح ملزم اصولیله قاضیه ویرمکه مضطر اولمشدر . بونک کھی (لاوصیه للوارث) منطوقجه وارثه وصیت ایتمک جائز دکل ایکن قاضی بوکده نئی ملک طریقیله بر نوع مساعدۃ ضمیمه کوسترمکدهدر . بونونکی ایجابات قضائیه مسکراتک مال مقوم اولدیغی قبوله سوق ایدیور . فقط ، قضای اسلامک بونی قبوله مجبور اولمسی ، دیانت اسلامیه نکده قبول اضطرارنده بولونمسی اقتضا ایتدیرمز .

افنا ایله قضایی عینی مقامده برلشدیرمک و محاکم شرعیہ اعلیاتی قنوا امانته تصدیق ایتدیرمک قضاء تجویز ایدیلان شیرک دیانۃ ده جائز اولدینی ذهابی تولید ایدیور . بوذهابک دیانت و اخلاق نقطۃ نظرلندن نه قدر مضر اولدینی ایضاحدن وارستهدر . اسلامیت بوتون معالی اخلاقیه سی احکام دینیہ سند کوسترمشدور . احکام قضائیه هر دورک ایجاب ایتدیردیک برطاقم مساحات دینیہدر . (بش الحقیقه السبحا) بویوران حضرت پیغمبر خیفلکه احکام دینیہ فی وسیع حلقه ده مساحات قضائیه فی مراد بویورمشدر .

خيفلر ، مفتيكن بيان اينديكى احكام ديانيه داژه سنده حركت ايدنلر ، مسامحه چيلرايسه قاضينك مساعدات ضمينه سندن استفاده ايدنلردر . متصوفه برنجيلره اهل عزيمت ، ايكنجيلره اهل رخصت ناملريني وپرر . مثلاً ، مرور زمانله حق دعوى ساقط اولور ، فقط حق ساقط اولماز .

اهل رخصت بومساعدۀ قضائيه دن استفاده ايدهر ك مرور زمانه اوغراماش بورجلريني ويرمكدن امتناع ايدر . حال بوكه اهل عزيمت مفتيكن مابه التوقيابي امر ايدن قواسنه امتثال ايدهر ك بويله بر بورجي اعطايه شتابان اولور . برملته اخلاقك حقوقدن عبارت عد اولونغه سي ناصل برتردي معنوي ايسه ديانته قضانك عيني ماهيته تلقى ايدلسي ده عيني تدئي اخلاقي بي ارايه ايدر .

ايسته محاكم شرعيه نك مشيخته ربطلي ديانت نقطه نظرندن بومؤلم نتيجه بي حصوله كتر مشدر . عامۀ ناس قاضيلر كي مشيخت اسلاميه نك ده افرازي دنيوي برقوة مؤيده ايله ترهيب اينديكي كورونجه اخروي قوه مؤيده بي ياوش ياوش اونونمغه باشلامشدر . چونكه اقامقاي ده قضاايشلرله اشتغال واعلامات قضائيه نك تصديقي مسئوليتي درعهده ايدنجه شريعتك يالكر احكام قنائيه دن عبارت اولديني ظني حاصل اولسي طبعيدر . تعدد قضا احكام ديانك سلامتني اخلاص اينديكي كي خلافت ايله سلطنتي بري بربندن آيري ايكي قوت كي كوسترديكندن عادتاً مملكت مزده ايكي نوع حكومت اسلاميه نك موجود اولديني ظني حاصل ايتمشدر . بوطنك توسعيله بونلردن بي حكومت جسمانيه ، ديكر في حكومت روحانيه كي تلقى ايدنلر ، اسلاميه ده قاتوليكلك كي ايكي حكومتلي بردين ظن ايله نلر آزديكلدر .

ايسته تنظيماتچيلرك يوقازيده بيان اينديكمز خطالي اجتهدلري بوگي باطل تلقيلري دوغورمق ده لمزي ياوش ياوش اسلامي بردولت خالدين جيقار مشدر . كله حك مقاله ده ده تنظيماتچيلرك عثمانيليني عصري بردولت وضعيتدن نه صورتله دها چوق اوقلاشديردقلري ايضاح ايدم جكر .

— V —

يكن مقاله ده ، تنظيماتچيلرك عثمانيليني ، ( اسلامي دولت ) اساسندن نه صورتله اوزاقلاشديرديني تشريح ايتمشدك . عييا ، بو حركتي اختيار

ایتماری ، دولتمیزی عصری بردولت حالته کتیرمکه چالیشمه لرندیمی ایجاب  
ایتمشدر ؟ آئیده کی ایضاحاتدن آکلاشیله جنی وجهله ، تنظیم ایتمشدر ، بالعکس ،  
دولتمیزی عصری بردولت اولمقدن ده ممکن اولدینی قدر اوزاقلاشدیرمشلردر .  
عصری دولتک اساسی ، مملکتده کی بوتون تشکیلاتلری یا خدمت  
عمومیه Service publique یا خود جمعیت خصوصیه Association privée حاله  
کتیره رک چله سنی قانونی رابطه لرله کندی مقایزه سته ربط ایتمکدر .  
خدمت عمومیله ، دولتک رسمی دائره لری حکمکنده اولوب ، جمعیت  
خصوصیه لر ایسه دولتک قانوننه تبعاً و اونک مساعده رسمی سیه تشکیلات  
هیتلر اولدینی ایچون وجودلری دولتک ولایت عامه سنی تحدید و تقید  
ایده مز . بردولت ، بو غایه یی استهداف ایتمدیکی تقدیرده ، مملکتده کی  
هر تشکیلات یاواش یاواش فردلری اوزرنده برنوخ ولایت عامه تأسیس  
ایده رک فعلاً بردولت ماهیته استیجاله ایدر . بر تشکیلاتده ولایت عامه نک  
موجود اولوب اولدینی کوسترین اجتماعی معیار ، حق قضادر . هانکی  
زمره نک حق قضاسی وار ایسه ، اونک عینی زمانده بر ولایت عامه سی  
وبناء علیه بردولت ماهیتی وار دیمکدر . تنظیماتدن مقدم ، سفارتخانه لرده  
و اطراف بقعانه لرده حق قضا و بناء علیه بر نوع دولت ماهیتی موجود ایدی .  
بو قدیم بدعترک تأسیسی مسئولیتی تنظیمات رجاله عطف ایتمک دوغرو  
اوله ماز . واقعا تنظیم ایتمشدر بو مرضی مؤسسه لری بالذات ایجاد ایتمشدر ،  
فقط ، بونلری مشروع و معقول کوره رک بر عینی ده اسلام لر ایچون ایجاد  
و تطبیق ایتمشدر و بو صورتله ، تحقیق یا خود ازاله لرینه چالیشه جقملری یرده  
تقویه و ادامه سته اقدام ایتمش اولدیلر .  
تنظیم ایتمشدر نظریات اداریه سته نفوذ ایده بیلیمک ایچون ، اصطلاحات  
اداریه عدداینه ادخال ایتمک لری ایکی تعبیرک مدلولی تحلیل و تعمیق ایتمک  
کفایت ایدر . بو تعبیرلر ( جماعت ) کلمه سیه ( امور مذهبی ) رکبیدر .  
جماعت کلمه نک مدلولی آکلامق ایچون بزده کی جماعتلرک آورو یا دولتلرنده کی  
متناظرلرینه باقم . مثلاً ، فرانسه ده پروتستان و موسوی کلیسای ، پارسده

روس و آمریقا قولونیلری وار . فقط ، نه بوکلیسالر ، نه ده بو قولونیلر  
 بزده کی یرلی یاخود اجنبی جماعتلرینه بکزمه مز . بزده کی یرلی واجبی  
 جماعتلرک حق قضالری ، امتیازات حقوقیلری ، ولایت عامه لری موجود  
 اولدینی حالده فرانسه ده یاخود یارسانه موجودیتی ذکر ایتدی کمز کلیسا  
 یاخود قولونیلرک بو قیلدن هیچ بر حق لری ، هیچ بر امتیازلری یوقدر .  
 فرانسه ده که علی العموم پروتستانلر و موسولر ، روسلر و آمریقانلر بوتون  
 مناسبات حقوقیه لرند منحصراً فرانسه دولتیک ولایت قضائیه ته تابعدر .  
 مع مافیہ بو حال فرانسه ، یاخود آوروپا به منحصراً اولمایوب ژاپونیا کی  
 عصری بر دولت مایه تی آلان بوتون مدنی ملتله شاملدر .

یوقاریکی ایضا حاکمین آکلاشیلادی که عصری بر دولته جماعت مایه تی  
 حائر هیئتلر یوقدر و اوله ماز . بونلرک یا خدمت عمومی لری یاخود جمعیت  
 خصوصیه لر حاله افرای حقو عامه ایجاب اتنددر ؛ مع مافیہ ، تنظیم تحیلر  
 بویه دوشومدیلر . اولنره کوره ، عثمانی دولتی فردلردن مرکب بر هیئت  
 دکل ، جماعتلردن مرکب بر متحده مایه تده در . یرلی واجبی جماعتلر  
 آراسنده برده ، خلیفه نک ریاست دینی سی آلتده بر جماعت اسلامیه تصور  
 ایتدکاری ایچون بویه بر ( جماعتلر قونفه دراسیونی ) کندیلرینه فایت  
 معقول کورونیوردی . سلطان بو قونفه دراسیونک ( سوزره ن ) ی اوله حق ،  
 خلیفه ایله برابر بطریقلر و سفیرلر اونک ( واسال ) لری حکمنده بولونه جیدی .  
 سلطان عینی زمانده خلافت صفتی ده حائر اولدینی ایچون جماعت اسلامیه نک  
 دیگر جماعتلر اوزرنده کی حق تفوق نوعاً تأمین ایدلش بولونیوردی .

تنظیم تحیلرک بویه بر نوع مختاری حائر جماعتلر قبول ایتمی کویا سربستی  
 ادیان عمده سنه کوسر دکلی اجترامدن ایلری کلوردی . بو هیئتلره جماعت  
 دینی نامی ویر دکلی کی مختار بر اقلد قلی احکام حقوقیه یی ده ( امور مذهبه )  
 تسمیه ایدیور لردی . کویا عائله طایفه احکام قضائیه امور حقوقیه دن دکلی ده  
 امور مذهبه دن ایتمی ! حالوکه بوتون ارباب عام قظرند ( محکمی بر  
 قوه مؤیده مالک اولان قاعده لر ) حقوقی قاعده لرنددر . عائله امورندن

قاضيك حضوريه عرض ايديلهين ، محكمهك قوه مؤيده سنه احتياج كوسترهمين جهتلر طبعي امور حقوقه دن دكلدر . بونلر آراسنده افكار عامهك قوه تأييده سنه استناد ايدنلر ( اخلاقي ) ، اخروي قوه مؤيده مستند اولانلرده ( دياتي ) برماهيتي حائزدر .

تنظيمچيلر ( مذهب ) كلمهك مهيتندن استفاده ايدرك بوتون بو ايشلره امور مذهبيه نامني ويريورلردى . حال بوكه مذهب كلمه تاميه فرانسوزجه Doctrine كلمهك مقابلدر . هرامامك مذهبي ( فقهي بردوقترين ) ماهيتنده در بزم امور مذهبيه ديديكمز شيلر حقه فرانسولر affaires culturelles تغييريني قوللايرلر و مذاهب نظارتي موقعنده ministère des cultes تغييريني استعمال ايدرلر . culte كلمهك مقابلي ( عبادت ) اولديفته كوره بو تغييرلرك دوغرو ترجمه لري ( امور تعبديه ) و ( عبادات نظارتي ) اولق لازم كلير . امور تعبديه تاميله امور ديانيه معناسنده در . او حائده سربستى اديان ، امور تعبديهك يعنى امور ديانيهك حرقي ديكدر . بونك نامني ايچون ، تعبدى زمره لردن سياسي جاعتلر تشكيل ايدرك اولنلر حقوق امتيازلر و برمك ايجاب ايتمز . حال بوكه ، عالي پاشا ، اومنى جاعته موجود امتيازلر خارجده برنوع ( مجلس ملي ) و ( مشروطيت مليه ) حقلرني ويزمكده بيله باس كورمه مشدى .

تاريخ ايتديكمز نظريات اداريهك ضروري برتيجه سي ديكر جاعتلر كي برده اسلام جاعتي تشكيل ايتك اوله حقدى . محاكم شرعيهك مشيخت اسلاميه ريطي بو غايهك برنجي آديمي اولديغي كي جاعت اسلاميه لر تفكيكي حقه كي پروژه لرده بونك ايكنجي آديمي ايدى . جناب حقه جوق شكره ، يلكنز ادرنه ده تشكيل اولونان جاعت اسلاميه تشكيلاتي ديكر ولايتلره تطبيق ايلدى . چونكه جاعتك سياسي برماهيتي حائر برنوع ناتمام دولت اولديغي يوقاربكي تحليللردن آكلاشيلدى . دولتمز ، اساساً حليغهك رياستي آلتنده براسلام دولتي ايكن اونك قارشيسنده جاعت ناميه بر ايكنجي اسلام دولتي اقامه ايتمهك نه قدر بو يوك محذورلري داعي اولديغي محتاج بيان دكلدر . بونك ، ايكي تشكيلات اسلاميه آرمه سنده حصوله كتيره جي

تصادم کردن باشقہ بر بویوک تہلکہ سی دە خارجی و داخلی قایتولاسیونلرک مشروعتی کندی غلمزلہ تصدیق و تائید ایتمہ من و بناء علیہ اولنرک دوامہ و اضی اولہ من اولہ جقدی ، مع مافیہ ، جماعت اسلامیہ تشکیلاتی یا پالمقلہ برابر اولنرک قدر مضر اولان دیگر رشی یا بلشدی . یعنی اسلام دینی داخلندہ دولہ عائد حق قضادن باشقہ بردہ باب فتوایہ عائد ایکنجی بر حق قضا طایماشدی . دیمک کہ تعدد قضائی قبول ایتمک و امور دینیہ بی امور قضائیہ دن تمیز و تفریق ایتمک اسلامیتک اساساتہ موافق کلیوردی . او حالہ اسلام دولتی اوتہ دینی بعض اروپا علماسنک ادعا ایتدیکی وجهلہ هیچ بر زمان عصری بر دولت مہیتی آلمایہ حق ، بناء علیہ نہ داخلہ ، نہ خارجاً مستقل اولہ مایہ جقدی . بو تقدیرجہ قایتولاسیونلری قادر مہمدہ هیچ بر حقمن بولونمایہ جقدی . محاکم شرعیہ نک باب فتوایہ ربطندہ کی محذور بوندن نہ عبارت دکلدی . معلومدرکہ عدلیہ نظارتی قوانین عدلیہ مزدہ ناقص ، یا خود ایجابات عصریہ یہ مخالف بر قاعدہ کوردیکی زمان بر مادہ قانونیہ لایحہ سی تنظیم ایدرک مجلس تشریعی یہ کوندہ ریر . بومادہ اورادہ عیناً یا خود تعدیلأ تصدیق ایدملکہ نقایص قانونیہ من علی الدوام اکمال ایدیلیر .

بو احتیاجی ، عینلہ باب فتوادہ حس ایدہ کلشدر . بونک ایچون باب فتوانک اتخاذ ایتدیکی مسلك ، احتیاجات عصریہ یہ موافق اولان بر قولی قعہ خفیدہ مفتابہ اولہرق بولہ مادینی تقدیردہ ( مسائل مجتہد فیہادہ امیر المؤمنین ہانکی قول اوزرہ عمل اولمنسی امر بیوررایسہ اونکله عمل مقتضی اولور ) قاعدہ سہ اتباعاً یا مذہب خفینک غیر مفتابہ قوللری آراستندہ و یا خود مذہاب اربعہ نک دیگر اقسامہ عائد قوللر میانندہ بولہرق تصدیقی خلیفہ یہ عرض ایتمکدر . محاکم شرعیہ نک باب فتوادہ بولمنسندن تولد ایدن بو طرز حرکت ، نہ مشروطیتہ ، نہ شریعتہ موافقدر . مشروطیتہ موافق دکلدیر ، چونکہ چونکہ خلیفہ نک ہر ارادہ سی بر قانون مہیتندہ اولدیتندن ، بو طرز حرکتہ مجلس تشریعین کچمدن قانونلر تنظیمہ بر میدان آچلمش اولور . شریعتہ موافق دکلدیر ، چونکہ ولایت افنا خلیفہدہ اولایوب نصوضدہ در ، نصوصک مفسر و مبلغلری ایسہ مقتلردر . اجتہاد اجتہادی نقض ایتدیکی ایچون

خليفه نك اراده سي هيچ بر مقيني شو. صورت له يا خود بو صورت له اقا ايچك  
اجار ايدم مز. امر اولو الامر، قانون حكمنده اولديني و قاضيلر خليفه نك  
و كيللري موقعنده بولونقلري ايچون يالكر قاضيلر ايچون مطاعدر.  
اوحالده مسائل مجتهد فهاده ترجيح اقوال، اساساً قوه تشريعه نك اونه دنبري  
قانون تنظيمنده امثال اينديكي بر اساس اولوب بونك امر افنايه تعلق يوقدر.

حاصل، بواصولك اتخاذيله، هم قنوانك امير المؤمنينه تصديق اينديريلسي  
كي خلاف شرع شريف بر حركت اختيار ايدلش اوليور، هم ده حكومتك  
وقوه تشريعه نك خبري اوله دن باب قواجه دوغرو دن دوغرويه قانونلر  
تنظيبي كي هاديم مشروطيت بر فعل اجرا اولونويور.

تعدد قضاتك ديكر بر محذوري ده بر دعوا محكمه يه كلدك دن سوكره الله  
مدون بر محله شرعيه بولنديني ايچون مسئله نك حكم قضائيسي قواخانه دن  
سؤال ايدلسيدر. بو صورت له، قواخانه دن صادر اولان قنوي يالكر ماقلي  
حقتنه مابه التطبيق بر قانون ماهيتي حار اولويور. حال بوكه قانونلر، يالكر  
مابعدلري ايچون مابه التطبيق اولق اوزره تنظيم ايدلين و بونك تنظيمي حق ده  
منحصراً قوه تشريعه يه عائددر. قواخانه بو طرز حركتيله، بر تلقى يه كوره  
تشريبي بر وظيفه ايفا و ديكر بر تلقى يه كورده بر نوع حقوق مشاورلكي  
اجرا ايدسيور. اك بيوك خليفه لر مز دن اولان سلطان سليم اياه اك بيوك  
شيخ الاسلام لر مز دن بولونان زينيللي على افنديك مشيخت سالنامه سنده  
مندرج محاوره لري ديانت ايله قضاتك صورت تفرقتي پك اعلا كو سترديگندن  
باب قنوانك حاكم شرعيه نك حقوق مشاوري اولسي قطعاً جائز دكلدو. تشريبي  
بر وظيفه ايفا ايغيني ايسه يوقار يدم بيان اينديكمز وجهه مشروطيه منافيدير.

تعدد قضاتك بر يشقه محذوري ده عيني ماده حقتنه بر محكمه نظاميه اياه  
بر محكمه شرعيه نك آري آري ويري برينه متافض اعلاملر و يرمك حكومت  
اجرائيه يي مشكل بر موقعده بر اقمه سيدر.

بتون بو صايد يغمز شيلر، عصري بر دولته قابل تاليف اولمديني كي  
اسلامي بر دولته ده قابل اشتلاف دكلدر. بر دولتك امور ديايه سيه امور

قضائیه سی باشقه باشقه خدمت عامه لر تشکیل ایدر . بناء علیه هربری ایچون مستقل بر نظارت لازمدر .

عدلیه نظارتی امور قضائیه نظارتی اولدینی ایچون علی العموم تشکیلات قضائیه نك مذکور نظارته ربط والحاق لازم اولدینی کی مشیخت اسلامیه ده امور دینیه نظارتی اولدینی ایچون علی العموم مؤسسات دینیه نك اداره سی ده مشیخت علویه تودیع اولنق لازمدر . محاکم شرعیه باشنده مجلس تدقیقات شرعیه وقاضیعیسکرک تشکیلاتی بولندینی حائمه عدلیه نظارته الحاق ایدیه جکندن تشکیلات و فعالیتده کی خصوصیت قطعاً خلدار اولیه جقدر . ذاتاً قانون اساسینک ۱۱۸ نجی ماده سی علی العموم قوانینک تنظیمنده احکام فتنیه نك اساسن اتحاد ایدلسنی تأمین استدیکی کی حقوق عائله نك دیگر احکام حقوقیه به نسبتله دها چوق عنعنوی بر ماهیتی خائر اولدینی ده بشون علمانی حقوقجه مسلمدر .

امور دینیه ایله امور قضائیه نك مستقلاً آیری نظارترلره تودیعدن حصوله کله جک فائده یالکز توزیع عدالت نقطه نظرندن دکلدرد . بوتفریقندن حصوله کله جک انک بیوک منفعتمز ، دیانت نقطه نظرندن اوله جقدر . چونکه شیمدی به قدر اموال ایتمک ارباعی و محاکم اهلیه نك اداره سی کی امور ماده ایله فرط اشتغالندن امور دینیه یی نظردقه آلمغه وقت بوله ماش اولان مشیخت اسلامیه ، آرتق بو عارضی مشغله نردن قور توله جنی ایچون زنیللی علی اقتدینک تعیری وجهله ( امر آخرتزی محافظه ) یه حقیله چالیشه بیه جک وامت اسلامیه به لازم کلن تربیه دینیه یی ویرمه مکه موفق اوله جقدر . مشیخت اسلامیه نك بوندن صکره ایفا ایدیه جکی وظائف عالیه دینیه یی ده کله جک مقاله مزده تشریح ایدیه جکز .